

Csatlakozik tán az „intellektus” vigyorgó, kaján fegyvereit forgató magabiztos kritikus véleményéhez, s maga is nevet a már paródiává alacsonyított jó szándékú, hitese akarású kisregényen?

Nem! Hanem biztat, most már bosszús kézfogással, s nem a sértettség elzárkózásával, hanem a valóságos hibák tudomásulvételével. Mert ez a kisregény így félkész csupán. Egy nagy lehetőség makettje. Egy új, mai Raszkolnyikov kevéssé sikerült életre támasztása. Egy szociográfiai, szociológiai kísérlet nem elégséges bemutatása. Nem totálisan megjelenített valóságdarab (pars in totum), hanem a valóság egy könyörtelen igaz és hitese darabja, darabra törten, darabba maradtan, elszigetelten a nagy Valóság elszakíthatatlan részeként. De mindenképpen a valóság tükre, végre önföltáró, maga-magát ismerni akaró igénnyel, kegyetlen vallomásvágygal. Kisregény, mely megélt élmény hitelére utal, s nem konstruált olvasmány-élettapasztalatra. Ellenem szólhatnak: ne magyarázzak bele az asztalra tett műbe — ez kész van, így, a mások elé bátranállás felelősségével. S mint filológiailag is kimutatható, *nem csupán* rejtegeti a naiv megfogalmazásokat, a mesterkéltné „irodalmiságot”, a formai elégtelenségeket, mely természetesen visszahat a tartalomra is. Válaszom erre: én nem belemagyarázok, hanem megérteni akarom a leírt műből kilógó, továbbmutató, biztató hitű valóságot. Hogy Czákó Gábor tehetséges vagy nem, fölösleges boncolgatás (bár olyan frappáns novella, mint *A postáskisasszony*, kétséget kizárón bizonyít), tény viszont, hogy jófelé keres, s nem is divat, „sikk” mákonyos vonzalmában. Dolgozni kellett volna még ezen a kisregényen, várni vele, míg valóban megért volna, beért volna, s tán a novellákból összeállítani inkább az első könyvet. Azokban talán Marx József is több értékelhetőt talált volna, mert azok valamelyest kevesebb „társadalmi problémát”, „sikkos szociográfiát” ötvöznek magukba, viszont, mint „műalkotás”-ok, talán „nagyobb ügy”-ek. Mindenesetre három tény — legalábbis magamnak — levonok tanulság gyanánt az utóbbi idők fiatal irodalmából és azok kritikai reagálásából: egyik, hogy bebizonyosodott: várni kell még, érni, hisz a jelen pillanatban súlyos, jelentős mondandót (melyet ki kéne mondani, hisz van, létezik!) nem képes még megjeleníteni nagy hiányosságok nélkül az új nemzedék irodalma (ehhez pályatársaimnak — okulásul és — összehasonlító olvasmányként — tudom ajánlani a világ- és magyar irodalom klasszikusait); a másik pedig, hogy hosszabb lélegzetű, immár totálisabb valóság megragadására készülő művek írásába beletörik a bicska. Ez, úgy látszik, azt jelzi, hogy a novellák (melyek micsoda tömegben íródtak!) irodalmi rangja is kételhető.

S végül a harmadik: hogy a kritikai hozzáállás nem megfelelő. Javasolom, hogy az első könyvekről írott bírálatok ne az „íróvá avatás” jeligéjével íródjanak, hisz ekkor még nem lehet szó „írókról, költőkről”, ellenben *lehetőségekről* igen. S mint ilyenek inkább *őszinte, kritikus* biztatásra szorulnak inkább, mint „avatásra”. Tehát sem neveltségessé tevésre, sem koszorússá kiáltásra nincs szükség. Józan, biztató bírálat kell!

Én hittel bízom Czákó Gáborban. (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

ÖRDÖGH SZILVESZTER

BARÁTH LAJOS: KÜLSŐ KÖRÖN

A sportvilágról legtöbbször már csak klikkindulatok által megemésztett, humorban áztatott jelzéseket kapunk. Természetesen (és sajnos) az élet szolgáltat itt is megdöbbentő példákat; művi fogásokat, a szerkezet, a stílus lényeg felé terelő megoldásait mellőzve, nyersen, anatómiáját látszatok mögé rejtő pucérsággal áll eléink, megfosztva bennünket a lényeglátás és a továbbelemzés árnyaltabb lehetőségeitől. Szerencsésebb a helyzet, ha a társadalom-kritikai érzékünk is gondjainkat mérő, emberségünket edző tornára kényszerül.

Baráth Lajos ez utóbbi feladat elé akarja állítani az olvasót. Regénye ténszerűségétől fájón villantja fel egy ígéretes tehetség indulását és pályafutásának brutális megszakadását. Hősünk, Akáczos Béla — egyértelműen szívünkbe zárhatjuk; az író bátran nyúlt egy vonzó, lelkiileg sem túlkombinált figurához —, más néven Samu, a hosszútávutó-reménység a válogatóverseny előtti erőfelmérésen a presztizsüket féltő „nagymenők” áldozatává válik. Szöges cipővel az Achilles-inába lépnek, egy életre képtelenné teszik a versenyzésre. A farkastörvény elsődleges leleplezője az egyik „nagymenő” — Sára Andor (Pali) — apja, a helyi lap főszerkesztője. Ennek a végkifejletnek lényegi analógiája a maival párhuzamosan futó bibliai történet, Dávid király szembefordulása fiával, az uralomra törő Absolonnal.

A regény szerkezeti lazasága azzal a frappáns, vérbeli íróra valló fogással kezdődik, amikor a savanyúkáposzta-szagú Ághoz részegen elbotorkáló Samu előtt és ezzel együtt a regényben is a mese és valóság egymás köreit nem zavarva függetlenedik. A mese is önálló értelmet, létet nyer, archaikus stílus és hangulati egységet hordozva. Itt-ott ez az egység meg is bomlik, úgy tűnik mintha a beatles-frizurásként említett Absolon már Pali álomvilágából lenne kölcsönözve, és a szatírba átforduló hang — Absolon fölös energiáját a futásba öli —, már-már erőltetetten igyekszik analógiát teremteni a két világ között. A korhűséggel való játék azonban sosem öncél. Ezért tudjuk elfogadni Baráth Lajos módszerét, az aktualizálásnak ezt a kettős áttételen keresztül érvényesülő módját. A szerkezet folytonosságának és tagolásának is ötletes biztosítéka ez az egymást váltó párhuzamosítás, de maga az ábrázolási mód és az az eseménykör, amit a regény felölel, nem tűr szigorúan feszes építkezést.

A több-kevesebb élességgel kirajzolódó alakok kapcsolatai nem épülnek valamiféle leleplezésre váró, bonyolult viszonyrendszerre, az eseményeknek sincs egymásba izesülő, következetes logikai láncuk, az olvasottak mégis realiztikus egységgé kerekednek. Vajon miért? A kialakuló kapcsolatok esetlegesebbek ugyan, nem kérdezzük, hogy Emese miért vonzódik a húszéves kamaszhoz, Ambrus és Pali sem sokkal több, mint vázlatolt, jelképpé mosódó alakok, kéglivel, pénzzel, Adler Juniorral. Ágh tanár úr is kissé ideákba röppenő rajz Tonóval együtt, mégis a valóságban tartja a történetet a küzdelem nyers, evilági jellege: „... tanulja meg azt is: inni és verekedni. Lehet, hogy én is többre viszem az életben, ha ezt a kettőt megtanulom fiatalon...” — mondja az öreg Ágh. Realizmusa természetének is ezt érzem: olyan szemlélet- és formálásbeli egységet, amely megóvja az írot attól, hogy a végkifejletben jelentkező tragikus esethez úgy jusson el, mint egy társadalmi képlet szükségszerűséggel beteljesedő eredményéhez.

Ha nem is újdonság, mindenesetre hatásos, a balladisztikus jelképpé növekedés lehetőségét rejtő a belső monológ jellemzést szolgáló eszközeivel: a versenylázat ajzó néger lihegésével a sarkunkban, az orrunk előtt táncoló alattomos farmernadrággal, a vérvörös zsebkendőt lobogtató, sikongó nővel. A barangolás a „lélek tájain” ennél értékesebb tartalmakkal is biztat a gátlásokkal terhes világban, ahol fáj, ha „lehülyézik a szerencsétlen szertárost, amiért szólni merészel a pazarlás ellen, és fájdalmas, hogy valakin ütni kell”. Sajnos, néhol csak ürügy a belső hang üres és lapos filozofálgatásokhoz, például Ambrus „szólója” a férjes szeretőkről, vagy Samué a permanenciáról és a kenyérjegy-rendszeréről.

Anélkül, hogy egyértelmű, szimplifikált tanulságokat kívánnék leszűrni, megpróbálom e könyv számunkra szóló és az írónak szóló tanulságait befejezésül összefoglalni. Alapvetőnek talán azt tartanám, hogy a „Samukat” nem védheti meg a féltő higgadság (Tono), a nyilvánvalóan jelentkező gyanú (Törő) az alkalom által is szült aljassággal szemben, nem védheti meg olyan aljassággal szemben, amely biztos abban, hogy a véletlen látszata mögött menedéket talál, sőt a tradíciók által szentesített közhelyekkel ellentámadásba is lendülhet saját lelkiismerete felszabadításáért. És a „baleset” bár megtörtént, a főszerkesztő erkölcsi kiállása mégsem csak eső után köpönyeg.

Baráth Lajos a sporterkölcsnél is nagyobb erő uralmának demonstrációját kísérte meg formailag nem éppen a legkönnyebb úton. Véleményem szerint éppen ez a kísérleti jelleg az, ami megadja a könyv rangját hibáival együtt, az írni tudás kétségtelen erénye mellett éppen ez a formai bátorság érdemel figyelmet. A regény nem szerves, nem mentes a közhely és a kimondottan tartalmatlan epizódok üresjárataitól sem, mégis bír annyi eredetiséggel, hogy egy még megoldatlan, végig nem járt út lehetőségeit kínálja. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.*)

BÓKA RÓBERT

SOBOR ANTAL: AZ UTOLSÓ NAP

Sobor Antal „utolsó napja” nem egy dolognak a végét jelzi. Egyszerre múlik el benne a névtelen főhős gyerekkora, a második világháború előtti élet és maga a második világháború. Egyetlen nap története a gyűjtőlencse, az összekötő láncszem múlt és jövő között. Belesűrűsödnek egy értelmes és érzékeny fiú élményei, felnőtté válásának mozgatóerői, elválaszthatatlanul összefonódva a kisváros mindennapi életével a háború előtt, alatt és után. Kitűnő szerkesztési fogás, hogy az a bizonyos egyetlen nap nem hordozója egyik döntő eseménynek sem. De minden apró esemény, minden fölbukkanó arc, szeme elé kerülő tárgy hozzátapadó emlékek sokaságát idézi fel. Mozaikszerűen formálódnak, néha szürrealista látomássá fokozódnak a képek (a gabonatóblában aratáskor megjelenő Krisztus). Nem egyszerűen a gyerek szemével, hanem a gyereket magában felidéző férfi érzéseivel, ítéletével figyeljük őket. Ez a „kettős látás” egyszerre ad lehetőséget a közvetlen átélés feszültségének és az emlékezés szépítő és rendszerező hangulatának megteremtésére. Ez igazolja a kisfiú felnőttesen okos gondolatait és megállapításait. Költőien szép leírásaival új és fájdalmas értelmet kapnak a leghétköznapibb tárgyak: a nagymama konyhájának vízesvödnei, vagy a kisvárosi szatócsbolt ezerféle áruja is. Ezt a léghört a mesevilágot teremtő gyerek képzelete és a felnőtt nosztalgiája alakítja ki. Radnóti-ra emlékeztető módon veszi kezébe, forgatja, sorolja fel, vizsgálja a múlt legkisebb részleteit is — azzal a tudattal, hogy a háborúban mindez összetört, elmúlt.

A regény hangulata mégsem keserű. Az első szerelem árulását, a szobrászfiú és a Várnai család értelmetlen pusztulását, az apa meghurcolását ellensúlyozza a túlélők természetes, szép embersége; az összetartozás érzése; az utolsó oldalak szimbolikussá váló feltámadási körmenete. Újjáteremtődik minden, de másképp. A fiú arcán elcsattanó tiszteletesi pofon és a városon, országon korbácsként végigvágó háború ezen az utolsó napon ugyanazt jelenti: felnőtté válást, újrakezdést; emlékezni és megőrizni a múltat — és tanulni belőle. (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

ZENTAI MÁRIA